

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดศรีสะเกษมีชุมชนหลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกันทั้งนี้เป็นผลมาจากการอพยพย้ายครัวเรือนเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอดีต อันได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว, เขมร, กวย (กวย) และเยอ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ อาทิเช่นด้านภาษาถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิตแต่อย่างไรก็ตามชาวศรีสะเกษที่อยู่รวมกันได้อย่างกลมกลืน ด้วยความมีน้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทรและความรักความภูมิใจในถิ่นที่อยู่ทำให้ศรีสะเกษเป็นเมืองที่สงบสุขท่ามกลางสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ(แหล่งที่มา www.wikipedia.org/wiki/จังหวัดศรีสะเกษ)

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดศรีสะเกษมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์กวยหลายด้าน โดยเฉพาะด้านประวัติศาสตร์การสร้างเมืองที่เริ่มต้นจากมีหัวหน้าชาวกวย ชื่อ “ตากะจะ” และเพื่อนๆ ช่วยกันจับช้างเผือกที่แตกโรงหนีส่งกลับคืนพระเจ้าแผ่นดินสยามในสมัยพระเจ้าเอกทัศจนได้รับความดีความชอบแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองในเอกสารประวัติศาสตร์จังหวัดศรีสะเกษ มีการยืนยันว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวย ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษและพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยอพยพมาจากแขวงสาละวันและแขวงอัตปือของประเทศลาวและมีหลักฐานที่เป็นบุคคลจากอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ยืนยันว่าเคยนั่งช้างอพยพมาจากแขวงอัตปือ พร้อมพ่อแม่ตอนเป็นเด็ก ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวยมีบทบาทและพัฒนาการทางสังคมในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมาก่อน จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องยังพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวย หรือ กวย, ส่วย, โคน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศกัมพูชา มีประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยว่าเริ่มต้นอพยพมาจากแขวงสาละวันและแขวงอัตปือในประเทศลาว โดยผ่านมาทางอำเภอโขงเจียม แก่งตะนะ แก่งสะพือ อำเภวารินชำราบ และกระจายอาศัยอยู่ทั่วไปในพื้นที่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดมหาสารคาม (ประจวบ จันทรหมื่น, 2549 หน้า 1) ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ เรียกตนเองว่ากวย หรือ กวย, ส่วย, โคนซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะการออกเสียงของแต่ละถิ่นและพบว่าคำราที่เขียนเป็นภาษาต่างประเทศ ที่เขียนแตกต่างกันตามวิธีคิดของผู้แต่งคำราแต่ละคนเช่นเดียวกัน เช่นเขียนว่า Kuy, Kui, Koui, Kouei

และ Kouai ถึงแม้ชนพื้นเมืองจะออกเสียงสระแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น ชนพื้นเมืองต่างก็ให้ความหมายของคำว่า กูย หรือ กวย, ส่วย, โคน ไว้อย่างมีเอกภาพ คือมีความหมายว่า “คน” ทั้งสิ้น การให้ความหมายไว้ลักษณะดังกล่าวนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นความเป็นสากลหรือฐานคติของทัศนคติของสังคมมองโลกของมนุษย์ในบริบทของวัฒนธรรมต่างๆว่า กลุ่มของตนเองนั้นมีสถานภาพที่แตกต่างจากสัตว์ และมีความเท่าเทียมกันกับมนุษย์ในบริบทของวัฒนธรรมอื่นๆ เสมอ แต่อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในหมู่ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนกลุ่มนี้ นักภาษาศาสตร์และนักชาติพันธุ์วิทยาในประเทศไทยจึงเสนอให้ใช้คำว่า “กูย” เพียงคำเดียว ส่วนคำว่า “ส่วย” นั้น เป็นคำที่บัญญัติขึ้นมา นอกเหนือบริบทของวัฒนธรรมกูย ซึ่งชาวกูยเองไม่ค่อยจะยอมรับชื่อนี้เท่าใดนัก สารานุกรมเล่มนี้จึงขอสนับสนุนให้ผู้อ่านใช้คำว่า กูย เพื่อเป็นมนสิการต่อเกียรติภูมิของกลุ่มชาติพันธุ์มีประวัติศาสตร์ของตนเอง (สมทรง บุรุษพัฒน์, ม.ป.ป.)

จากการศึกษาบริบทของชุมชนบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กูย อาศัยอยู่รวมกัน ซึ่งมีเอกลักษณ์การแต่งกายที่ปรากฏชัดเจน ซึ่งการแต่งกายในอดีตจะทำจากผ้าฝ้ายเป็นส่วนใหญ่ โดยมีวิธีการทำผ้าฝ้าย (วิธีวออินดิคะปาย) คือ ชาวกูย ในชุมชนจะปลูกกะปาย คือ ต้นฝ้าย เพื่อทำฝ้ายใช้เอง โดยจะปลูกฝ้ายไว้ตามบ้านพอต้นฝ้ายออกผล ชาวบ้านก็จะเก็บเอาผลที่สุกแห้งมาฉีกเอาฝ้ายข้างในออกมารวมกันใส่ในตะกร้าแล้วก็เอาไม้มาตีให้เมล็ดมันหลุดออกพอเมล็ดฝ้ายหลุดออกแล้ว ชาวบ้านก็จะเอาฝ้ายมาเข็นออกเป็นเส้น มาด้อมให้สุก แล้วเอาเส้นใยฝ้ายมาล้างด้วยน้ำเย็นให้สะอาด ตากให้แห้งแล้วก็เอามาเข็นใส่ไม้อีก แล้วก็นำมาทอผ้า ตัดเป็นเสื้อผ้าถุงเป็นผ้าทอมือ ต่อมามีการปลูกต้นหม่อนมากขึ้น การแต่งกายก็เริ่มเปลี่ยนเป็นทอผ้าที่ทำจากไหม การแต่งกายได้เปลี่ยนมาเป็นเสื้อแขนยาวสีดำและสีขาว ที่ทำด้วยไหมและมีโครงสร้างไหม (ภราดร ศรีปัญญา, 2553 : ระบบออนไลน์) ซึ่งจากการศึกษาของ ประจวบ จันท์หมื่น (2549) พบว่า ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์กูย (กวย) ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ นิยมทอผ้า เช่น ผ้าจิกกะน้อย เป็นผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าหางกระรอกมีสีเดียวเป็นผ้าสำหรับผู้ชายสวมใส่ในพิธีสำคัญๆ ลักษณะการแต่งกายจะนุ่งพับจีบด้านหน้า เหมือนการนุ่งโครงสร้าง และการแต่งกายสำหรับผู้หญิง นิยมทอหมี่คั่นเป็นทางแนวตั้งยืนพื้นสีน้ำตาล มีหัวชั้นพื้นสีแดงลายจิด ดินชั้นสีดำมีริ้วขาวเหลืองแดง ซึ่งทำด้วยผ้าไหมทั้งสิ้น ผ้าไหมในสมัยอดีตจะเป็นผ้าชิ้นเข็น ผ้าโครงสร้างหมากรุกใหญ่, ผ้าขาวม้า, หัวชั้น, ดินชั้น, เล็บชั้น และผ้าลายลูกแก้ว ปัจจุบันจะมีลวดลายเพิ่มมากขึ้นทำให้มีความสวยงามมากขึ้น ในการทอผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากการทอผ้าจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการพัฒนาตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปนอกจากนี้ เมธาวิรินทร์ แสงมาลา (2551) ได้กล่าวไว้ว่า การทอผ้าจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการพัฒนาทั้งรูปแบบ เทคนิคการย้อมสี การออกแบบลวดลาย ซึ่งแสดงถึงความแตกต่างของชุมชน สังคม การใช้ชีวิตตลอดจนภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดลวดลาย

ตามความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการหรือแรงบันดาลใจที่มาจากสิ่งแวดล้อมที่สัมผัสทอดกันมาในแต่ละชุมชน จึงกลายเป็นเอกลักษณ์อันเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน

จากการศึกษาของภราดร ศรีปัญญา (2557) พบว่าในบทความบรรพชนของศรีสะเกษ ชนชาติ กูย หรือส่วยสายพันธุ์แห่งเผ่าพันธุ์ ว่าธรรมเนียมดั้งเดิมของชาวกูยนั้นกำหนดว่า ลูกหลานจะต้องมีหน้าที่ดูแลการแต่งกายของแม่โดยให้แม่ซึ่งมีอายุมากแล้ว ใต้นุ่งผ้า นุ่งไหม ลายพื้นเมือง บ้านใดที่ผู้สูงอายุผู้นุ่งผ้าด้วยธรรมดา แสดงว่าลูกหลาน ขาดการเอาใจใส่ ไม่ช่วยรักษาศักดิ์ศรีของแม่ ผ้าไหมเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทอขึ้นใช้เองในครอบครัวเมื่อมีเวลาว่างจากการทำนา แม่จะสอนให้ลูกสาวทอผ้าไหมเมื่อเข้าวัยสาว เมื่อแต่งงานออกจากเรือนพ่อแม่ก็จะแบ่งผ้าไหมผ้าโสร่ง ผ้าสไบให้เป็นมรดก รองจากมรดกประเภทอสังหาริมทรัพย์อื่นๆ นอกจากนี้ พ่อแม่ยังมอบเรือนพักอาศัยพร้อมที่นุกทอผ้า และอุปกรณ์การทอไหมให้แก่ลูกสาวคนสุดท้ายอีกด้วย นอกจากนี้ บุญผา พิพย์สุภาพกุล (2546) ได้กล่าวว่า “ผ้าไหมเป็นหนึ่งในสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย” ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเป็นการสืบทอดความรู้กันมาเป็นรุ่นๆ จากปู่ย่าตายาย มายังพ่อแม่และลูกหลานในยุคปัจจุบัน “เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการพัฒนาฝีมือ การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ ทั้งครอบครัว กลุ่มอาชีพต่างๆ และ โรงเรียน จนเป็นที่นิยม ได้รับการยอมรับของคนไทยและนานาชาติอย่างกว้างขวาง”

แต่ด้วยปัจจัยหลายประการในปัจจุบัน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบึงนาราง จังหวัดศรีสะเกษ เริ่มได้รับผลกระทบเนื่องจากมีจำนวนผู้ทอผ้าไหมลดน้อยลงจากอดีตอย่างมาก สาเหตุเพราะขาดการสืบทอดจากเยาวชนคนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะเรียนรู้ต่อยกจากปู่ย่า ตายาย และประกอบกับความเจริญทางด้านอุตสาหกรรม ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และค่าตอบแทนในเรื่องของค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่า ทำให้ลูกหลานมุ่งหน้าเข้าสู่การทำงานในเมืองหลวง หรือไปประกอบอาชีพอื่นๆ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับอาชีพทอผ้าไหม ทำให้ขณะนี้ชุมชนประสบปัญหาขาดแคลนผู้ที่สืบทอดการเรียนรู้ กระบวนการทอผ้าไหม เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์กูยก่อนที่จะสูญหายไป จึงจำเป็นต้องศึกษาองค์ความรู้ในด้านลวดลายที่งดงาม ควบคู่ไปกับการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์อาชีพการทอผ้าไหมไว้ให้คงอยู่กับชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กูยสืบต่อไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ผู้ศึกษาได้สนใจที่จะทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบึงนาราง

จังหวัดศรีสะเกษ โดยมุ่งเน้นศึกษาในด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านลวดลายของผ้าที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ตลอดจนทั้งเพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมให้คงอยู่ในชุมชนตลอดไปและเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้นี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงกับชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดศรีสะเกษต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านลวดลายผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุนหาย จังหวัดศรีสะเกษ

1.2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุนหาย จังหวัดศรีสะเกษ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุนหาย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านกลุ่มศึกษา สำหรับกลุ่มศึกษาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุนหาย จังหวัดศรีสะเกษจำนวน 15 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้รู้ / ผู้อาวุโส/ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านความเป็นมาลวดลายผ้าไหม เอกลักษ์ณ์ลวดลาย ความหมายของลวดลาย ความเชื่อ จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ทอผ้าไหมกลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่มีประสบการณ์การทอไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 3 คน
- 3) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน
- 4) ผู้บริหารการศึกษาในชุมชน / บุคลากรทางการศึกษาในชุมชน เช่น ครู จำนวน 2 คน
- 5) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน
- 6) ตัวแทนจากชุมชน ได้แก่ เยาวชนในชุมชน / ชาวบ้านที่ทอผ้า จำนวน 4 คน

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่

1) องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านลวดลายผ้าไหม ประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมาของลวดลายผ้าไหม เอกลักษ์ณ์ลวดลาย ความหมายของลวดลาย ความเชื่อต่างๆ

2) แนวทางการอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูยในชุมชนชาวบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุนหาย จังหวัดศรีสะเกษ

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวทางการอนุรักษ์อาชีพ หมายถึง วิธีการต่างๆ ที่สามารถรักษาให้คงไว้ซึ่งอาชีพทอผ้าไหมของชาวบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดไปสู่รุ่นหลัง ให้สืบต่ออาชีพการทอผ้าไหม ที่มีลวดลายที่แตกต่างและมีความโดดเด่นเฉพาะตัวของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและสามารถสร้างเป็นอาชีพ สร้างรายได้ และเป็นการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ให้คงอยู่สืบไป

การทอผ้าไหม หมายถึง กระบวนการผลิตหรือการทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ ในด้านองค์ความรู้ด้านลวดลายผ้าไหม

กลุ่มชาติพันธุ์กูย หมายถึง กลุ่มของคนที่มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมเฉพาะของคนแตกต่างไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ในที่นี้หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์กูย ที่เป็นชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ นั่นคือชาวกูย โดยชาวบ้านเรียกแทนตัวเองว่า “กวย” ที่ตั้งรกรากอยู่ในชุมชนบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ

องค์ความรู้ด้านลวดลายผ้า หมายถึง ความรู้ของลวดลายผ้าไหม ที่ชาวกูย ในชุมชนบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ ในด้านประวัติความเป็นมาของลวดลายผ้าไหม เอกลักษณ์ลวดลาย ความหมายของลวดลาย ความเชื่อต่างๆ

อาชีพ หมายถึง การทำมาหากิน ทำธุรกิจ ตามความชอบหรือความถนัด ได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้าง ในที่นี้คือ รายได้ที่ได้จากการขายผ้าไหมของชาวบ้านชำ หมู่ 7 ตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1.5.1 ได้องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านลวดลายผ้าไหมประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมาของลวดลายผ้าไหม เอกลักษณ์ลวดลาย ความหมายของลวดลาย ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นประโยชน์กับคนรุ่นหลัง

1.5.2 ได้แนวทางอนุรักษ์อาชีพทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์กูย ในชุมชนบ้านชำ อำเภอบุณฑล จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง นำไปพัฒนาต่อยอดต่อไป

1.5.3 สามารถนำองค์ความรู้ด้านลวดลายผ้าไหมไปต่อยอดด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย